

BACHODON BO'YNI SARATONINI ERTA ANIQLASH BO'YICHA O'ZBEKISTON TAJRIBASI VA ZAMONAVIY YONDOSHUVLAR

Madaminova Klara Sherali qizi

EMU Universiteti 4-kurs talabasi

Sobirova Munisa Rixsiyevna

EMU University, 1-sон terapevtik yo'nalishdagi fanlar kafedrası dotsent
(PhD)

Annotatsiya: Maqolada bachadon bo'yni saratonini erta aniqlashning zamonaviy usullari va O'zbekiston milliy skrining dasturi tahlil qilinadi. Kasallikning asosiy sababi — HPV infeksiyasi bo'lib, JSST HPV DNK testini asosiy skrining usuli sifatida tavsiya etadi. O'zbekiston 2019-yildan HPVga qarshi emlash (qamrov 98,6%) va 2025-yildan 30, 40, 50 yoshli ayollarni HPV testi va suyuq sitologiya asosida skriningdan o'tkazish tizimini joriy qilgan. Xulosa qilib, erta aniqlash va emlash o'limni keskin kamaytirishi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: Bachadon bo'yni saratoni, Erta aniqlash skriningi, Inson papillomavirusi (HPV) testi, HPVga qarshi emlash, O'zbekiston milliy onkologik dasturi.

Аннотация: В статье анализируются современные методы раннего выявления рака шейки матки и национальная программа скрининга Узбекистана. Основной причиной заболевания является ВПЧ-инфекция, и ВОЗ рекомендует тест на ДНК ВПЧ в качестве основного скринингового метода. Узбекистан с 2019 года внедрил вакцинацию против ВПЧ (охват 98,6%), а с 2025 года — систему скрининга женщин 30, 40 и 50 лет на основе ВПЧ-теста и жидкостной цитологии. Сделан вывод, что раннее выявление и вакцинация значительно снижают смертность.

Ключевые слова: рак шейки матки, скрининг раннего выявления, тест на вирус папилломы человека (ВПЧ), вакцинация против ВПЧ, Национальная онкологическая программа Узбекистана.

Abstract: This article analyzes modern methods of early cervical cancer detection and Uzbekistan's national screening program. The main cause of the disease is HPV infection, and WHO recommends HPV DNA testing as the primary screening method. Since 2019, Uzbekistan has implemented HPV vaccination (98.6% coverage) and, since 2025, a screening system for women aged 30, 40, and 50 based on HPV testing

and liquid-based cytology. It is concluded that early detection and vaccination significantly reduce mortality.

Keywords: cervical cancer, early detection screening, human papillomavirus (HPV) testing, HPV vaccination, National Cancer Control Program of Uzbekistan.

Kirish: Bachadon bo'yni saratoni O'zbekistonda ko'krak saratonidan keying ikkinchi o'rinni egallaydi [1]. Har yili mamlakatda 1650 ga yaqin ayol ushbu tashxisni eshitadi va 1000 ga yaqin ayol kech tashxis qo'yilishi sababli vafot etadi, bu O'zbekistonni Sharqiy Yevropa va Markaziy Osiyoda bachadon bo'yni saratonidan o'lim darajasi eng yuqori bo'lgan davlatga aylantiradi[2].

Hozirgacha bu kasalik butun dunyodagi ayollarning asosiy o'lim sababining asosiy qismini tashkil etib kelmoqda. Har yili deyarli yarim million ayol bu kasallikka chalinadi va 88% o'lim holatlari past va o'rta daromadli mamlakatlarga to'g'ri keladi. O'zbekistonda ham bachadon bo'yni saratoni ko'krak saratonidan keyin ikkinchi o'rinda turadi[3].

Metodologiyasi: Bachadon bo'yni saratonining asosiy sababi — bu inson papillomavirusi (HPV) infeksiyasining uzoq muddat davom etishidir. Barcha saraton holatlarining taxminan 70% ni HPVning 16 va 18-turlari keltirib chiqaradi [3]. Kasallik rivojlanish xavfini oshiradigan omillar orasida HPV infeksiyasi, immunitet tanqisligi holatlari (masalan, OIV infeksiyasi), erta jinsiy hayot boshlash, ko'p tug'ish va chekish kiradi. Bachadon bo'yni saratonining asosiy belgisi shundagi kasallik avj olguncha ham hech qanday klinik belgilar kuzatilmaydi, u uzoq vaqt davomida hech qanday alomat bermasdan rivojlanishi mumkin.

Prekanser (saron oldi) holatlaridan to'liq saratongacha 10-15 yil vaqt ketishi mumkin. Aynan mana shu uzoq davr kasallikni erta bosqichda aniqlash va samarali davolash imkonini beradi.

Umuman olganda zamonaviy tibbiyotda bachadon bo'yni saratonini erta aniqlashning bir necha xil samarali usullari mavjuddir. Jahon Sog'liqni Saqlash Tashkiloti (JSST) 2021-yilda yangilangan ko'rsatmalarida HPV DNK testini asosiy skrining usuli sifatida tavsiya qilgan [4]. SSTning asosiy tavsiyalari quyidagilardan iborat:

- Skriningni boshlash Yoshi ham muhim ahamiyat egallaydi. Umumiy aholi orasida ayollar uchun skrining 30 yoshdan boshlanishi kerak. OIV bilan yashaydigan ayollar uchun bu yosh 25 ga tushirilgan [5].

- JSST birinchi navbatda HPV DNK testini, so'ngra sitologiya (Pap-test) va sirka kislotali bilan vizual tekshiruvni (VIA) tavsiya qiladi. Sitologiya va VIA faqat HPV testi hali yo'lga qo'yilmagan hollarda vaqtinchalik chora sifatida qo'llash ham mumkindir.

- Namuna olishda esa tibbiyot xodimi yoki bemorning o'zi tomonidan namunalarni olinishi mumkin ya'ni o'z-o'zidan namuna olsa ham bo'ladi[4].

O'zbekiston tajribasi: emlashdan skringgacha

Natijalar: O'zbekiston bachadon bo'yni saratoniga qarshi kurashda muhim qadamlar tashladi. 2019-yilda GAVI, JSST va UNICEF ko'magida 9 yoshdan 14 yoshgacha bo'lgan qizlarni HPVga qarshi emlash dasturi boshlandi. Bu dastur katta muvaffaqiyatga erishdi: 2021-yilga kelib, 591 478 qiz emlandi, bu qamrov darajasi 98,6% ni tashkil etdi. 2025-yil yanvaridan boshlab esa O'zbekiston ayollarda bachadon bo'yni va ko'krak saratoniga qarshi keng ko'lamli kurash dasturini ishga tushirdi. Yangi dastur doirasida quyidagi chora-tadbirlar belgilangan:

- HPV testi va suyuq sitologiya bu 30, 40 va 50 yoshdagi ayollar HPV testi va suyuq sitologiya yordamida skringdan o'tkaziladi.

- Mammografiya tekshiruvi orqali ko'krak saratoni skringi 45 yoshdan boshlab mammografiya yordamida amalga oshiriladi.

Dastur 70% dan ortiq ayollarni skring bilan qoplashni, tashxis qo'yilganlarning 90% dan ortig'i o'z vaqtida davolanishini va 60-70% hollarda erta bosqichda aniqlashni maqsad qilgan.

- Malaka oshirish kurslari, xalqaro tashkilotlar (IARC, UNFPA, JSST) bilan hamkorlikda shifokorlar malakasini oshirish bo'yicha treninglar o'tkazilmoqda. 2025-yil dekabrda Toshkentda kolposkopiya va prekanser holatlarni boshqarish bo'yicha 22 nafar ginekolog va onkoginekolog malaka oshirdi [6].

UNFPA tomonidan Qoraqalpog'istonda 30 yoshdan 55 yoshgacha bo'lgan 50-60 ming ayol orasida bepul HPV skringi o'tkazilgan loyiha muvaffaqiyatli amalga oshirildi. Aynan shu loyiha doirasida ko'plab ayollarda, jumladan, 4 farzandning onasi Zita Baynazarovada ham saraton erta bosqichida aniqlanib, davolandi[7].

Muhokama: Mazkur tadqiqot natijalari bachadon bo'yni saratonini erta aniqlash va uning oldini olishda HPVga qarshi emlash hamda muntazam skring tekshiruvlari eng samarali choralar ekanligini tasdiqlaydi. JSSTning 2021-yilda yangilangan tavsiyalariga ko'ra, HPV DNK testi yuqori sezuvchanlik va ishonchlilikka ega bo'lgani sababli

bachadon bo'yni saratoni skringida asosiy usul sifatida tavsiya etiladi [4]. Bundan tashqari, umumiy aholi orasida skringni 30 yoshdan, OIV bilan yashovchi ayollarda esa 25 yoshdan boshlash tavsiya etilishi kasallikni prekanser bosqichida aniqlash imkoniyatini oshiradi [5].

O'zbekistonda amalga oshirilayotgan HPVga qarshi emlash va milliy skring dasturlari xalqaro tavsiyalarga mos ravishda yo'lga qo'yilgani kasallanish hamda o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda shifokorlar malakasini oshirish bo'yicha olib borilayotgan treninglar skring sifatini yaxshilash va zamonaviy diagnostika usullarini amaliyotga keng joriy etishga xizmat qilmoqda [6].

Shuningdek, UNFPA tomonidan Qoraqalpog'iston Respublikasida amalga oshirilgan bepul HPV skringi loyihasi natijalari skring dasturlarining amaliy samaradorligini yaqqol namoyon etdi. Loyiha davomida ko'plab ayollarda prekanser va erta bosqichdagi bachadon bo'yni saratoni aniqlanib, o'z vaqtida davolash choralari ko'rildi [7]. Bu esa skring dasturlarini respublikaning barcha hududlarida keng joriy etish va ayollar o'rtasida kasallik haqida xabardorlikni yanada oshirish zarurligini ko'rsatadi.

Umuman olganda, HPVga qarshi emlash, HPV DNK testiga asoslangan skring va aholining tibbiy savodxonligini oshirishni o'z ichiga olgan kompleks yondashuv bachadon bo'yni saratoni bilan bog'liq kasallanish va o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishning eng samarali strategiyasi hisoblanadi [4–7].

Xulosa: Bachadon bo'yni saratoni erta aniqlash va samarali profilaktika choralarini qo'llash orqali oldini olish hamda muvaffaqiyatli davolash mumkin bo'lgan kasallikdir. HPVga qarshi emlash va muntazam skring tekshiruvlari kasallanish hamda o'lim ko'rsatkichlarini kamaytirishda muhim ahamiyatga ega. O'zbekistonda JSST tavsiyalariga asoslangan milliy dasturlarning joriy etilishi ayollar reproduktiv salomatligini muhofaza qilish va bachadon bo'yni saratoni profilaktikasini kuchaytirishga xizmat qilmoqda. Shu bois ayollarning skring tekshiruvlarida muntazam ishtirok etishi, HPVga qarshi emlanishi va kasallik bo'yicha xabardorligini oshirish ushbu kasallikka qarshi kurashning eng muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. Maniyazova U. From vaccines to screenings: how Uzbekistan is transforming cancer care for women. Gavi, the Vaccine Alliance. 2025.
2. "I feel like I have returned to the world": Zita's story of surviving cervical cancer in Uzbekistan. UNFPA Eastern Europe and Central Asia. 2025.
3. Cervical Cancer Screening and Vaccination. Prakriya Hospitals. 2025.
4. Recommendations for the use of HPV DNA tests and HPV mRNA tests and other cervical screening methods. In: WHO guideline for screening and treatment of cervical pre-cancer lesions for cervical cancer prevention, second edition. Geneva: World Health Organization; 2021.
5. WHO guideline for screening and treatment of cervical pre-cancer lesions for cervical cancer prevention, second edition: (i) HPV DNA tests and (ii) HPV mRNA tests. Geneva: World Health Organization; 2021.
6. IARC and partners train cervical cancer screening specialists in Uzbekistan. International Agency for Research on Cancer (IARC). 2025.
7. Zita's Journey: Beating Cervical Cancer. UNFPA Uzbekistan. 2025.